

بررسی و تعیین تورها و مسیرهای گردشگری دریایی در جزایر خلیج فارس

حسن اروجی^۱، دکتر کرامت الله زبیری^۲، فهمیه طوافی^۳، نگین شکروی^۴، محمد علیزاده^۵، شبنم بدیعی^۶

چکیده

گردشگری دریایی، به مجموعه تفریحات و بازدید از جاذبه‌هایی دریایی در محیط‌های دریایی اطلاق می‌گردد. منطقه خلیج فارس و جزایر خلیج فارس با داشتن جاذبه‌های مختلف تاریخی و طبیعی، از توانمندی بالایی برای توسعه گردشگری دریایی برخوردار می‌باشد. با این حال تخریب منابع و عدم برنامه‌ریزی صحیح و نداشتن یک مسیر مناسب، باعث شده است که گردشگری دریایی رونق چندانی در منطقه نداشته باشد. یکی از ضروریات توسعه گردشگری دریایی، ضرورت شناسایی پتانسیل‌های دریایی و تعیین مسیرهای دریایی می‌باشد. در این تحقیق با استفاده از معیارهای استاندارد گردشگری دریایی، بهترین مسیرهای گردشگری دریایی در منطقه و در بین جزایر استان هرمزگان تعیین گردید. معیارهای مورد استفاده شامل طول مسیر، فاصله بین جاذبه‌ها، شرایط اقتصادی و گردشگری جزایر، نزدیکی مسیر به جزایر، پراکندگی جاذبه‌های دریایی، مخاطرات دریایی، فاصله از ذخیره‌گاه‌های دریایی و میدان دید مسیرها می‌باشد. اطلاعات منطقه بر اساس هشت معیار تهیه گردید و در نهایت با استفاده از نرم افزار ARC GIS سه مسیر یک‌روزه، یک مسیر سه‌روزه بین جزایر و یک مسیر سه‌روزه در پهنه دریا تعیین گردید. بر اساس نتایج تحقیق، مسیرهای یک‌روزه بر اساس مبداء و مقصد جزیره قشم، جزیره کیش و جزیره هندورابی تعیین گردید و مسیر سه‌روزه بر اساس معیارهای مورد نظر، نیز از جزیره قشم تا کیش تعیین مسیر شد. همچنین نتایج نشان می‌دهد که به دلیل نداشتن پشتوانه قدرتمند اقتصادی، بیشتر جزایر نقش فعالی در تورهای گردشگری دریایی ندارند.

کلیدواژگان: گردشگری دریایی، مسیر گردشگری، جزایر خلیج فارس.

-
- ۱- نویسنده مسئول: کارشناس ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی توریسم، دانشگاه تهران و دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی دانشگاه خوارزمی تهران، Hassan.oroji@yahoo.com
 - ۲- استاد جغرافیای دانشکده جغرافیای دانشگاه تهران
 - ۳- کارشناس ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی توریسم، دانشگاه تهران
 - ۴- دانشجوی کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی توریسم، دانشگاه تهران
 - ۵- کارشناس ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی توریسم، دانشگاه تهران
 - ۶- کارشناس مدیریت دولتی دانشگاه پیام نور خلخال

مقدمه

از مجموعه فعالیت‌های تفریحی و سرگرمی را که در محیط‌های دریایی دور از ساحل توسط گردشگران انجام می‌شود به عنوان گردشگری دریایی یاد می‌شود. این نوع گردشگری از نظر ماهیت، از گردشگری ساحلی متفاوت بوده هر چند ممکن است شباهت‌هایی بین این نوع گردشگری و گردشگری ساحلی وجود داشته باشد اما نوع فعالیت‌های تفریحی در گردشگری دریایی بیشتر در آب‌های عمیق و دور از خشکی انجام می‌گیرد و به تجهیزات و امکانات و آموزش‌های ویژه‌ای نیاز دارد و با خطرات بیشتری نیز همراه است. فعالیت‌های تفریحی آبی مانند غواصی، سفرهای دریایی، اسکی روی آب، جت اسکی، آکواریوم دریایی ماهیگیری در آب‌های عمیق از مهم‌ترین جذابیت‌های گردشگری دریایی هستند (ودادی، ۱۳۸۷: ۳۰). همزمان با پیشرفت تکنولوژی در ساخت کشتی‌های بخار در آخرین دهه قرن ۱۹ تا نخستین دهه قرن ۲۰ و پیدایش خطوط بزرگ کشتیرانی مثل موریتانیا، کوئین ماری، کوئین الیزبت، تقاضا برای سفرهای دریایی افزایش یافت و اشکال جدیدی از گردشگری دریایی مطرح شد. سه عنصر مهم دریا، نور آفتاب و سواحل شنی به عنوان مهم‌ترین عناصر دریایی جذاب، گردشگران را از سراسر جهان به سمت دریاهایی که در منطقه معتدل و حوزه مدیترانه، قرار گرفته‌اند به سوی خود جلب کرد و کشورهای که در حاشیه این دریاها قرار دارند، بیشترین سهم گردشگری و درآمدزایی را از طریق فعالیت گردشگری دریایی به دست می‌آورند. برگزاری گشت‌های دریایی توسط شناورهای مجهز به انواع تفریحات، انجام انواع ورزش‌های آبی، استفاده از امکانات ساحلی برای استراحت، اقامت در هتل‌های ساخته شده درون آب، راه رفتن در تونل‌های شیشه‌ای درون دریا و برقراری ارتباط نزدیک با موجودات دریایی، حداقل مواردی است که در دنیا مورد توجه گردشگران است (شمس‌آرا، ۱۳۹۰: ۴۵).

کشور ایران با داشتن سواحل ممتد و طولانی در شمال و جنوب کشور و همچنین وجود جاذبه‌های متنوع طبیعی در سواحل و در پهنه دریاها از شرایط مستعدی برای توسعه گردشگری دریایی برخوردار است و به صورت بالقوه پتانسیل بالایی دارد. وجود جزایر متعدد در مناطق جنوبی، در خلیج فارس و دریای عمان، زمینه را برای توسعه گردشگری دریایی فراهم آورده است. در سال‌های اخیر متأسفانه از ظرفیت‌های گردشگری دریایی در ایران به درستی استفاده نشده است و به علت نبود فرهنگ گردشگری دریایی و عدم رعایت اصول گردشگری دریایی، بعضاً شاهد هستیم که حتی در صورت راه‌اندازی گردشگری دریایی، اصول و استانداردهای آن به درستی رعایت نمی‌گردد. با این حال گردشگری دریایی در کشور همچنان یک پدیده ناشناخته می‌باشد. ناشناخته بودن مسیرهای دریایی، عدم احساس امنیت گردشگران و افزایش هزینه‌های چنین فعالیتی را از مهم‌ترین عوامل مرتبط با ضعف گردشگری دریایی عنوان کرد (اسدینیا، ۱۳۸۹: ۵۲). در بسیاری از

کشورهای جهان، سرمایه‌گذاران با خرید کشتی‌های ارزان و برگزاری تورهای گردشگری لوکس، درآمد هنگفتی نصیب خود می‌کنند در حالی که بعضاً فاقد جاذبه دریایی خاص یا حتی دریا می‌باشند، اما در سواحل شمالی و جنوبی کشور، به دلیل امکانات پایین، گردشگری دریایی رشد چندانی نداشته است (احساندار، ۱۳۹۰: ۷). یکی از معضلات ناشی از رکود گردشگری دریایی در کشور، مشکل سرمایه‌گذاری و سرمایه‌گذاران می‌باشد. بسیاری از سرمایه‌گذاران برای اخذ مجوز جهت ایجاد تأسیسات گردشگری در داخل آب مانند رستوران و اقامتگاه می‌باشد. بسیاری از سرمایه‌گذاری‌ها به دلیل مشکلات قانونی در این حوزه، بی‌نتیجه و بدون ثمر باقی می‌ماند (شمس‌آرا، ۱۳۹۰: ۴۵).

فعالیت‌های گردشگری دریایی مانند دیگر فعالیت‌ها ممکن است اثرات منفی نیز بر محیط زیست دریاها داشته باشد. بین گردشگری دریایی و شکل مختلف آن مانند غواصی، ماهیگیری و غیره با موضوع حفاظت از منابع دریایی می‌تواند رابطه مستقیمی وجود داشته باشد (Fabinyi, 2008) در واقع باید به این نکته اشاره کرد که گردشگری دریایی هم مثل انواع دیگر گردشگری و موضوعات و فعالیت‌های دیگر، بعد از اجرا و پیاده‌سازی برنامه‌های آن، ممکن است اثرات مثبت و منفی بر محیط و اکوسیستم‌های اطراف خود داشته باشد. اثرات گردشگری دریایی بر محیط‌های ساحلی و همچنین دریاها می‌تواند در حوزه فعالیت‌های انسانی و در مورد اکوسیستم‌های طبیعی باشد. آبرنگ‌های مرجانی یکی از اکوسیستم‌ها و بیوم‌هایی هست که ممکن است تحت تأثیر فعالیت‌های گردشگری دریایی قرار بگیرد. آبرنگ‌های مرجانی، جزء اکوسیستم‌های آبهای کم عمق گرمسیری هستند که به طور عمده شامل بستر سخت با صخره‌های آهکی می‌باشند (Hilmi et al; 2012: 415). این زیستگاه‌ها اهمیت زیادی در تأمین معاش مردم بومی منطقه دارند (احمدیان و همکاران، ۱۳۸۹: ۳۸) و در کنار این مسئله، آب سنگ‌های مرجانی مکان مناسبی برای فعالیت‌های گردشگری و اوقات فراغت به شمار می‌آید (berander er al, 2007: 209).

کشور ایران با داشتن سواحل ممتد و طولانی در شمال و جنوب کشور و همچنین وجود جاذبه‌های متنوع طبیعی در سواحل و در پهنه دریاها از شرایط مستعدی برای توسعه گردشگری دریایی برخوردار است و به صورت بالقوه پتانسیل بالایی دارد. وجود جزایر متعدد در مناطق جنوبی، در خلیج فارس و دریای عمان، زمینه را برای توسعه گردشگری دریایی فراهم آورده است. جزایر خلیج فارس بیکی از مناطق دارای پتانسیل بالا در حوزه گردشگری دریایی می‌باشد. در سالهای اخیر متأسفانه از ظرفیت‌های گردشگری دریایی این مناطق به درستی استفاده نشده است و به علت نبود فرهنگ گردشگری دریایی و عدم رعایت اصول گردشگری دریایی، بعضاً شاهد هستیم که حتی در صورت راه‌اندازی گردشگری دریایی، اصول و استانداردهای آن به درستی رعایت نمی‌گردد. در واقع

گردشگری دریایی در کشور همچنان یک پدیده ناشناخته می‌باشد. ناشناخته بودن مسیرهای دریایی، عدم احساس امنیت گردشگران و افزایش هزینه‌های چنین فعالیتی را از مهمترین عوامل مرتبط با ضعف گردشگری دریایی عنوان کرد (اسدینیا، ۱۳۸۹: ۵۲). در بسیاری از کشورهای جهان، سرمایه‌گذاران با خرید کشتی‌های ارزان و برگزاری تورهای گردشگری لوکس، درآمد هنگفتی نصیب خود می‌کنند در حالیکه بعضاً فاقد جاذبه دریایی خاص یا حتی دریا می‌باشند، اما در سواحل شمالی و جنوبی کشور، به دلیل امکانات پایین، گردشگری دریایی رشد چندانی نداشته است (احساندار، ۱۳۹۰: ۷). یکی از معضلات ناشی از رکود گردشگری دریایی در کشور، مشکل سرمایه‌گذاری و سرمایه‌گذاران می‌باشد. بسیاری از سرمایه‌گذاران برای اخذ مجوز جهت ایجاد تأسیسات گردشگری در داخل آب مانند رستوران و اقامتگاه می‌باشد. بسیاری از سرمایه‌گذاری‌ها به دلیل مشکلات قانونی در این حوزه، بی نتیجه و بدون ثمر باقی می‌ماند (شمس‌آرا، ۱۳۹۰: ۴۵). مشکلات سرمایه‌گذاری بی‌ارتباط با عدم رونق گردشگری دریایی نیز نمی‌باشد. چرا که هنوز فرهنگ ماجراجویانه گردشگری در بین جامعه بومی نهادینه نشده است. ضمن اینکه علیرغم حضور گردشگران مختلف داخلی و خارجی در این جزایر، پتانسیل‌های این جزایر هنوز به درستی شناخته نشده است. با توجه به خطراتی هم ممکن است از ناحیه توسعه گردشگری دریایی ناشی شود، لذا به نظر می‌رسد جهت شناسایی پتانسیل‌ها دریایی، مشارکت جامعه بومی، تشویق سرمایه‌گذاری‌های داخلی و خارجی و توجه بیشتر مسئولان به این نوع از فعالیت، طراحی و تعیین مسیرهای بهینه گردشگری یکی از راهکارهای مهم در این زمینه باشد چراکه تعیین چنین مسیرهایی علاوه بر شناسایی سرمایه‌های دریاها، موجب استفاده پایدار گردشگران و مردم از دریا نیز خواهد بود و تعیین مسیرهای بهینه موجب پایداری بیشتر گردشگری و رضایتمندی آنها خواهد بود. با توجه به ارتباطات گسترده‌ای که بین ساحل نشینان و ساکنان جزایر خلیج فارس و جزایر کشورهای عربی حاشیه خلیج فارس دارد و همچنین به دلیل اهمیت اقتصادی بالای این منطقه، زمینه مناسبی برای رشد گردشگری دریایی در این مناطق وجود دارد.

در سطح داخلی و بین‌المللی مطالعات چندانی در حوزه تعیین مسیرهای گردشگری دریایی صورت نگرفته است اما مطالعات متعددی درباره فعالیت‌های گردشگری به مرحله انجام رسیده است که از مهمترین این مطالعات می‌توان به کار آقای لینوس هاسلستروم (۲۰۱۱) از سوئد از طرف آژانس حفاظت محیطی سوئد اشاره کرد که به بررسی وضعیت گردشگری در محیط دریایی در دریای بالتیک پرداخته و با استفاده از پرسشنامه و مصاحبه به بررسی فعالیت‌های اوقات فراغت در چند کشور اطراف دریای بالتیک پرداخته است. هیلمی و همکاران (۲۰۱۲) اخیراً مطالعه‌ای را درباره رابطه بین گردشگری دریایی و آب سنگها و تپه‌های مرجانی در دریای سرخ برای کشور مصر را

بررسی کرده است و در آن تحقیق او در تلاش است تا بین گردشگری و محیط‌های مرجانی رابطه‌ای متوازن برقرار کند. کوهلان (۲۰۱۲) در پژوهشی به بررسی میزان رضایتمندی گردشگران از تپه‌های مرجانی در جهت جذب گردشگر در استرالیا پرداخته و بدین منظور از ۳۶۹ گردشگر مناطق حفاظت شده استرالیا پرسشنامه تهیه شده و ارزیابی صورت گرفته است. همچنین جان (۲۰۰۳) مطالعه جامعی در خصوص توسعه پایدار و رابطه آن با گردشگری دریایی در چین انجام داده و در نهایت چند استراتژی برای توسعه گردشگری دریایی تدوین کرده است که عموماً بر قابلیت دید و مدیریت و تدوین قوانین در حوزه گردشگری تاکید کرده است. فایبانی (۲۰۰۸) در مطالعه‌ای جالب توجه، رابطه بین گردشگری غواصی و ماهیگیری با حفاظت منابع دریایی در فیلیپین را مورد بررسی قرار داده است. همچنین در یک پژوهش که توسط دیویس در سال ۱۹۹۷ صورت گرفته است، نقش افزایش ماهی هول شارک در توسعه مدیریت گردشگری پارک‌های دریایی و مناطق حفاظت شده را مورد بررسی قرار داده و توسعه مدیریت گردشگری در توسعه ماهی هول شارک را مؤثر دانسته است. در سطح داخلی مطالعات چندانی در زمینه گردشگری دریایی صورت نگرفته و تنها در چند ماهنامه مطالبی به نگارش درآمده که از جمله اینها می‌توان به موانع سرمایه‌گذاری در بخش گردشگری دریایی توسط حسنا شمس‌آرا، مدیریت گردشگری دریایی توسط ودادی، آلودگی‌های ناشی از گردشگری دریایی، فرصت‌ها و چالش‌های گردشگری دریایی از آقای مقدم از نمونه این مطالعات بودند.

به دلیل توانمندی بالایی که جزایر جنوبی در حوزه گردشگری دریایی برخوردار می‌باشد، جهت توسعه گردشگری دریایی بسیار مستعد می‌باشد. این جزایر از یک طرف در نقطه استراتژیک قرار گرفته که به عنوان مکان ارتباطی بین سه قاره آسیا، اروپا و آفریقا می‌باشد. این مسئله، زمینه حضور گردشگران مختلف با تفاوت‌های اقتصادی و اجتماعی و فرهنگی را فراهم می‌آورد. طبیعی است که که قشری از این گروه، در قالب گردشگران ماجراجویانه یا هیجان انگیز می‌باشند. از طرفی نزدیکی به دو جزیره قشم و کیش که مرکز ورودی گردشگران داخلی و همچنین گردشگران بین‌المللی از کشورهای حوزه خلیج فارس یا فرامنطقه‌ای می‌باشد، خود بر اهمیت گردشگری این جزایر افزوده است. از طرفی بیشتر این جزایر از جاذبه‌های طبیعی و دریایی ویژه‌ای برخوردار می‌باشد و استفاده از این توانمندی‌ها می‌تواند سرمایه با ارزشی را برای این جزایر در بر داشته باشد. بنابراین با تعیین یک مسیر متناسب بین جزایر می‌توان استفاده بهینه‌ای از این سرمایه‌ها در جهت توسعه گردشگری و توسعه اقتصادی جزایر صورت داد. در واقع به جز جزیره کیش و تا حدودی قشم، از سایر پتانسیل‌های دریایی جزایر استفاده چندانی در جهت گردشگری صورت نمی‌گیرد و مردم بومی سهم چندانی از این سرمایه‌ها دارا نمی‌باشند. توسعه این تورهای گردشگری

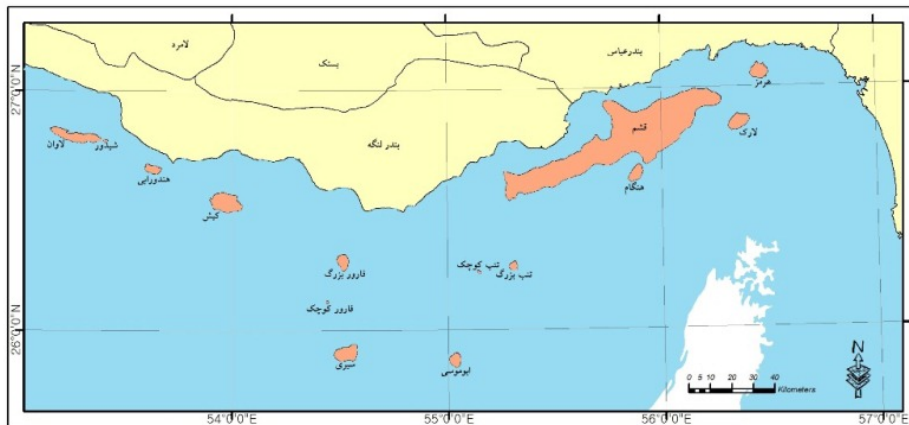
دریایی، علاوه بر استفاده بهینه از پتانسیل دریایی، زمینه ساز رشد و توسعه اقتصادی جزایر و توانمندی سازی مردم بومی می‌باشد. از طرفی نکته مهم در گردشگری دریایی، توجه به استانداردها و شاخص استاندارد گردشگری دریایی می‌باشد. گردشگری دریایی نباید به شکلی صورت گیرد که موجبات تخریب تأسیسات و منابع دریایی و محیط زیست دریاها را فراهم نماید. طبیعتاً کلیه نقاط دریاها جهت تعیین مسیر گردشگری و راه‌اندازی تورهای گردشگری دریایی مناسب نمی‌باشد. مسیرهای گردشگری باید به صورتی تعیین گردد که نه تنها منافع گردشگران و متصدیان تور، بلکه منافع محیط زیست و منابع دریایی را نیز مدنظر داشته باشد. ضمن اینکه باید به این نکته اشاره کرد که مسیرهای گردشگری باید به صورتی تعیین گردد که در میزان زمان و هزینه‌های گردشگران صرفه جویی کرده و انواع جاذبه‌ها و پدیده‌هایی باید مورد بازدید قرار بگیرند، را مدنظر قرار دهد.

به این ترتیب اهداف کلی و اصلی این تحقیق را می‌توان در راستای ضرورت‌های تحقیق در دو بخش کلی خلاصه کرد. بخش اول مربوط به استفاده از توانمندیها و سرمایه گردشگری دریایی در جزایر خلیج فارس می‌باشد. در این بخش به این مسئله پرداخته خواهد شد که سرمایه‌های دریایی جزایر چگونه می‌تواند در جهت توسعه اقتصادی این جزایر به کار گرفته شود. در بخش دوم، به ویژگی‌ها و شاخص‌های استاندارد گردشگری دریایی و تعیین مسیرها و راه‌اندازی تورهای گردشگری دریایی بر مبنای این شاخص‌ها پرداخته خواهد شد. با توجه به موارد گفته شده، موارد زیر را می‌توان به عنوان اهداف کلی این تحقیق عنوان کرد:

- شناسایی توانمندیهای گردشگری دریایی جزایر خلیج فارس
- افزایش سهم جامعه بومی جزایر از منافع گردشگری دریایی
- تعیین مسیرهای استاندارد گردشگری دریایی
- طراحی تورها و مسیرهای گردشگری بر مبنای مقاطع زمانی یک‌روزه و چند روزه و هم‌چنین تورهای همراه با اسکان
- حفاظت از محیط زیست و منابع دریایی به منظور توسعه پایدار گردشگری دریایی و در عین رونق گردشگری جزایر
- ایجاد صرفه جویی در زمان و هزینه گردشگران و تعیین مسیرهایی که بیشترین بازدید و کمترین هزینه و خطر را برای گردشگران در پی داشته باشد.

منطقه مورد مطالعه

منطقه خلیج فارس حدود ۱۳۰ جزیره کوچک و بزرگ دارد که در نقاط مختلف آن پراکنده شده است. جزایر شمالی که کم و بیش پراکنده هستند، در مالکیت ایران می‌باشند (اروجی و همکاران، ۱۳۹۰). تعیین مسیرهای گردشگری دریایی، در بین جزایری که محدوده مرزی استان هرمزگان قرار دارند، صورت خواهد گرفت. این جزایر از آنجا که از ارزش گردشگری، اقتصادی و سیاسی بالایی برخوردار هستند و توانمندی بالایی دارند برای تعیین مسیر انتخاب شده است. ضمن اینکه تمرکز این جزایر در مرز استان هرمزگان نیز باعث شد تا زمینه برای طراحی مسیر گردشگری دریایی فراهم گشته و طراحی تورها و مسیرها، منطقی و معقول باشد. در انتخاب این جزایر، تفاوت‌های اقتصادی و جغرافیایی در نظر گرفته نشده است. علت این امر آن است که هر یک از جزایر به تبع وسعت و کارکرد خود می‌تواند به نوعی در گردشگری دریایی نقش و سهم داشته باشد. برای مثال جزایر کوچک و غیرمسکونی مثل شیدور می‌تواند نقش جاذبه بین مسیر را ایفا نماید، در حالیکه جزایر کیش و قشم، نقش مبدا و مقصد مسیرها و اسکان شبانه را نیز بر عهده دارند. در نهایت جزایر لارک، هرمز، قشم، هنگام، تنب بزرگ، تنب کوچک، فارور بزرگ، فارور کوچک، ابوموسی، سیری، کیش، هندورابی، شیدور و لاوان برای تعیین مسیرهای مناسب بین آنها انتخاب گردیدند که در شکل شماره ۱ موقعیت آنها را مشاهده می‌کنید:

شکل شماره ۱: موقعیت جغرافیایی جزایر جنوبی خلیج فارس در محدوده استان هرمزگان
جزیره قشم و کیش از مهمترین جزایر خلیج فارس محسوب می‌گردد که با داشتن قدرت اقتصادی و ارتباطی، از قابلیت‌های بالایی در گردشگری به ویژه در گردشگری دریایی برخوردار می‌باشند. از جاذبه‌های مهم جزیره قشم می‌توان به جزیره ناز، قلعه پرتغالی‌ها، جنگل‌های مانگرو، تینگه چاهکوه، گنبد نمکی، دره ستاره‌ها و تندیس‌ها و غیره اشاره کرد (پوراحمد و همکاران، ۱۳۹۱). جزیره کیش

نیز از جاذبه‌های شهری، تأسیسات و سواحل زیبا برخوردار است. جزیره شیدور یکی از جزایر غیر مسکونی با وسعت بسیار کم است که محل زیست پرستوهای دریایی و لاک‌پشت‌ها می‌باشد (اروجی و همکاران، ۱۳۹۰). جزیره هرمز بخشی از حوزه استحقاقی استان هرمزگان بوده که در نزدیکی تنگه هرمز قرار دارد. این جزیره دارای گونه‌های خاص گیاهی می‌باشد (سلطانی‌پور، ۱۳۸۵: ۲۰). جزیره هنگام که بخشی از شهرستان قشم محسوب می‌شود، از جزایر جاذب گردشگری محسوب می‌گردد. وجود دلفین‌های گسترده، محل تخمگذاری لاک‌پشت‌ها و آب‌سنگهای مرجانی از نمونه‌های این جاذبه‌ها است (سپاسی و همکاران، ۱۳۸۹: ۱۶۱). جزیره هندورابی با ۲۲/۸ کیلومتر مربع مساحت، در حد فاصل بین دو جزیره کیش و لاوان قرار گرفته، هموار و تقریباً بدون عارضه طبیعی است. این جزیره از نظر سیاحت و ایرانگردی از زیر مجموعه‌های کیش است که با توجه به امکانات و استعداد طبیعی جزیره از نظر آب، خاک، هوا و شرایط خاص تجاری جزیره کیش و هم‌چنین برخوردار از زیبایی‌های طبیعی، قادر است بخشی از نیازهای سیاحتی و گردشگری ایرانگردان را تأمین کند. جزیره فارور بزرگ مرکز زیست گونه‌های پرندگان مختلف می‌باشد و در نزدیکی جزیره غیر مسکونی فارور کوچک قرار دارد که محل زیست گزندگان مهاجر می‌باشد. این جزیره یک منطقه حفاظت شده می‌باشد. جزیره لارک که در نزدیکی جزیره هرمز قرار دارد، دارای کوه‌های مخروطی آتشفشانی می‌باشد که یکی از جاذبه‌های مه این جزیره است. سایر جزایر شامل جزیره تنب بزرگ و کوچک، ابوموسی و سیری و لارک و لاوان هر کدام دارای پتانسیل‌های مختلفی در حوزه گردشگری دریایی می‌باشد و جاذبه‌های مختلف دریایی را در خود جای داده است (وب سایت قشم آنلاین ۱۳۹۱).

روش تحقیق

برای تعیین مسیرهای گردشگری دریایی جزایر، در مرحله نخست باید شاخص‌ها و معیارهایی که برای گردشگری دریایی و تعیین مسیر گردشگری دریایی ضرورت دارد، شناسایی کرد. مسیرهای تعیین شده بر اساس ترکیبی از این معیارها ایجاد خواهد شد. این معیارها از طریق مطالعات کتابخانه‌ای، بررسی مطالعات پیشین و همچنین تحقیق از کارشناسان امر گردشگری و در نهایت به صورت گزینشی تعیین خواهد شد. در تعیین معیارها، ویژگی‌ها و شرایط زیر در نظر گرفته شده است:

- نقش جزایر به عنوان مبداء و مقصد مسیرها و همچنین به عنوان یک جاذبه گردشگری در مسیرها
- توجه به شاخص‌های گردشگری پایدار
- مدنظر قرار دادن ویژگی‌های دریایی و بحث حفاظت از منابع
- ویژگی‌های اقتصادی و سکونتی جزایر

- علایق و سلايق گردشگران
- منافع متصدیان تورها
- در نظر گرفتن عنصر زمان

معیارهای تعیین شده، در حوزه مبداء و مقصد مسیرها، شرایط اقتصادی مسیرها، مسافت بین جزایر، نزدیکی به جاذبه‌های دریایی، مخاطرات دریایی و غیره می‌باشد که در بخش یافته به آن اشاره خواهد شد. از طرفی این معیارها از ارزش و اهمیت یکسانی برخوردار نیستند. طبیعی برخی معیارها اهمیت بسیار بیشتری دارند و حتی در صورت عدم رعایت این معیارها، مسیرها از نظر گردشگری سودبخش نخواهد بود. برای ارزش دهی به معیارها، از روش دلفی استفاده شده است. معیارها جهت ارزش گذاری به تعدادی از کارشناسان گردشگری ارسال گردید و در نهایت ارزش و اهمیت هر یک از معیارها از ترکیب نظرات کارشناسان حاصل گردید. در مرحله پایانی، از ترکیب این معیارها، مسیرهای بهینه گردشگری دریایی حاصل گردید. ترکیب معیارها به دو شکل جداگانه انجام گرفت. برای معیارهایی که با پراکندگی پدیده‌ها مربوط می‌شد مثل نزدیکی به جاذبه‌ها و غیره. ابتدا در نرم افزار ARC GIS لایه اطلاعاتی آنها ایجاد گردید. سپس لایه هزینه مربوط به هر لایه ساخته شد. لایه هزینه نشانگر این مسئله است که کدام منطقه از دریا از جهت معیار تعیین شده، وضعیت نامطلوبی دارد. در نهایت لایه‌های هزینه هر یک از لایه‌ها با یکدیگر ترکیب شده و با استفاده از ابزار Shortest path بهینه‌ترین مسیر شناسایی خواهد شد. اما برخی معیارها به صورت توصیفی می‌باشد. مثل معیارهای شرایط اقتصادی و وسعت و مسافت بین جزایر و غیره. این معیارها به صورت کتابخانه‌ای مورد ارزیابی می‌گیرد. در این مرحله ویژگی‌های کلی جزایر باید به درستی مورد مطالعه قرار گیرد. در این مرحله مبداء و مقصد مسیرها بر حسب توانمندی‌های هر یک از جزایر مشخص شده و محل اسکان شبانه نیز تعیین می‌گردد. در نهایت این معیارها با معیارهای قبلی ترکیب شده و بر حسب ارزش و اهمیتی که هر یک از معیارها دارا می‌باشند، مسیرهای بهینه گردشگری دریایی تعیین خواهد شد.

باید به این نکته مهم نیز اشاره کرد که مسیرهای تعیین شده در این تحقیق متنوع و بر حسب شرایط زمانی و مکانی می‌باشد. مسیرهای تعیین شده به صورت یک‌روزه و چند روزه خواهد بود. در واقع اولویت‌های مسیرها بر حسب زمان و مدت مسیر، متفاوت خواهد بود. از طرفی یک مسیر گردشگری اقامتی (گردش دریایی به همراه بازدید از جزایر) و یک مسیر صرفاً دریایی نیز تعیین خواهد شد. بنابراین مسیرهای تعیین شده با اهداف و شرایط مختلف خواهد بود.

یافته‌های تحقیق

در این بخش، مراحل گفته شده در روش تحقیق بر مبنای اهداف و ضرورت‌های تحقیق، به منظور تعیین مسیرهای گردشگری انجام می‌پذیرد.

در ابتدا معیارها و شاخص‌هایی که ضرورت به کارگیری آن برای تعیین مسیرهای گردشگری دریایی محسوس بود، از طریق مطالعات کتابخانه‌ای و مصاحبه با تعدادی از کارشناسان مرتبط با گردشگری، تعیین گردید. همانطور که گفته شد این معیارها بر اساس شاخص‌های پایداری گردشگری، منافع و علایق گردشگران، مدت زمان مسیر تعیین گردید. در نهایت معیارهای زیر برای تعیین مسیرهای گردشگری دریایی انتخاب گردید:

- طول مسیرهای گردشگری
- فاصله هر مسیر با جزایر
- مجاورت مسیر با جزایر
- مجاورت مسیرها با جاذبه‌های دریایی
- محدوده دید مسیرها نسبت به جاذبه‌های جزایر و جاذبه‌های دریایی
- مناطق پرخطر دریا
- فاصله از ذخیره‌گاه‌های زیست محیطی دریایی به ویژه مرجانها
- شرایط اقتصادی و گردشگری جزایر

طول مسیرهای گردشگری یک عامل بسیار مهم در گردشگری دریایی می‌باشد. مسیرهای تعیین شده به صورت مسیرهای یک‌روزه یا چند روزه می‌باشد. برای مسیرهای یک‌روزه، باید مسیر به گونه‌ای تعیین گردد که در طول یک روز بتوان از جاذبه‌ها و مکان لازم بازدید کرد. در اینجا باید مشخص گردد این جاذبه‌ها در چه مدت زمانی قابل بازدید هستند تا مسیر بر اساس بازه زمانی آن تعیین گردد. عامل فاصله برای جزایر نیز مطرح می‌باشد. از آنجا که در مسیرهای یک‌روزه، جزایر به عنوان جاذبه و در مسیرهای چند روزه، به عنوان جاذبه و مکان اقامت محسوب می‌شوند، بنابراین فواصل بین جزیره‌ها در طراحی مسیرها از اهمیت به‌سزایی برخوردار می‌باشد.

مسیرهای گردشگری دریایی باید به گونه‌ای تعیین گردند که در طول مسیرهای جاذبه‌های مختلف مورد بازدید قرار بگیرند. جاذبه‌های دریایی در اولویت قرار دارند. بیشتر جاذبه‌های دریایی از طریق کشتی و از نزدیک باید مورد مشاهده قرار بگیرد. بنابراین ضرورت دارد که مسیرهای گردشگری دریایی در مجاورت این جاذبه‌ها طراحی گردند. جزایر نیز از جاذبه‌های گردشگری به شمار می‌آیند. پدیده‌ها و جاذبه‌های جزایر چنانچه در مرزهای جزایر باشند، از طریق کشتی‌های گردشگری قابل بازدید می‌باشند، بنابراین مسیرهای گردشگری چنانچه از نزدیکی جزایری که

پدیده‌های گردشگری را در خود جای داده است عبور کند، برای گردشگران مثرمتر خواهد شد. حتی اگر ضرورت داشته باشد، برای جزایری که در پیرامون آن جاذبه گردشگری وجود دارد، مسیر در پیرامون آن تعیین گردد.

محدوده دید، فاکتور مهمی در گردشگر دریایی محسوب می‌گردد. بسیاری از جاذبه‌های دریایی از راه دور قابل مشاهده می‌باشند و نمی‌توان به صورت مستقیم آنرا تجربه کرد. از طرفی چنانچه مسیرهای گردشگری دریایی به گونه‌ای طراحی شوند که تنها در داخل آب امتداد داشته باشد، در این صورت جاذبه‌های داخل جزایر تنها در صورت داشتن میدان دید مناسب، قابل مشاهده خواهد بود. بنابراین مسیر تعیین شده از میدان مناسبی باید برخوردار باشد که بیشتر جاذبه‌ها در محدوده دید گردشگران قرار داشته باشد.

دریاها، در کنار داشتن هیجان و جاذبه، دارای مخاطرات خاص خود می‌باشند که می‌تواند زندگی افراد به خطر بیندازد. در تعیین مسیرهای گردشگری، باید مسیرها از محدوده‌های پرخطر دریا به دور باشد. این محدوده‌ها می‌تواند مناطق خیلی عمیق، یا مناطقی با تهدیدات جانوری، یا موج‌های خطرناک و ... باشد. بنابراین مسیرها حتی الامکان از این مناطق به دور باشد.

همانطور که اشاره شد گردشگری دریایی در کنار منافع که دارا می‌باشد، اگر چنانچه مدیریت نشود ممکن است آسیب‌های جدی به محیط زیست و منابع دریایی وارد نماید. مرجانها شاید یکی از مهمترین ذخیره‌گاه‌های دریایی محسوب شوند که محل زیست بسیاری از جانوران دریایی می‌باشند. فعالیت‌های گردشگری دریایی ممکن است موجب آلودگی دریاها و از بین رفتن مرجانها گردد. بنابراین حتی الامکان مسیرهای گردشگری از ذخیره‌گاه‌های فسیلی به دور باشد و تنها به عنوان جاذبه در نظر گرفته شود.

جزایر ضمن ایفای نقش به عنوان یک جاذبه دریایی، می‌توانند نقش سکونتگاه و اقامتگاه گردشگری را نیز ایفا نمایند و به عنوان مبداء و مقصد تورها و مسیرهای گردشگری معین گردند. طبیعتاً تنها جزایری برای این منظور انتخاب می‌گردند که از شرایط اقتصادی و گردشگری لازم برخوردار باشند. بنابراین ضرورت دارد که ویژگی‌های مختلف اقتصادی و گردشگری جزایر مورد شناسایی و ارزیابی قرار بگیرد.

همانطور که اشاره شد معیارهای گردشگری دریایی از ارزش یکسانی برخوردار نیستند. در واقع نمی‌توان مسیرهای گردشگری را تنها بر اساس یک یا چند معیار خاص تعیین کرد، بلکه مجموعه از عوامل و معیارها بر حسب میزان اهمیتشان در تعیین مسیر دخالت دارند. برای وزن دهی و ارزش یابی معیارها، به صورت دلفی، از تعدادی از کارشناسان مرتبط نظرخواهی گردید که در نهایت ارزش نهایی هر یک از معیارها به صورت جدول شماره ۱ حاصل گردید:

جدول شماره ۱: ارزش نهایی معیارهای گردشگری دریایی

معيار	ارزش	معيار	ارزش
مجاورت مسيرها با جاذبه‌های دریایی	۰/۱۸۲	شرایط اقتصادی و گردشگری جزایر	۰/۱۰۹
محدوده دید مسيرها نسبت به جاذبه‌های جزایر و جاذبه‌های دریایی	۰/۱۴۵	مناطق پر خطر دریا	۰/۱۰۹
مجاورت مسير با جزایر	۰/۱۲۷	فاصله هر مسير با جزایر	۰/۱۰۹
فاصله از ذخیره‌گاه‌های زیست محیطی دریایی به ویژه مرجانها	۰/۱۲۷	طول مسيرهای گردشگری	۰/۰۹۱

حال برای تعیین مسيرهای دریایی، باید ترکیبی از معیارها را به کار برد. ابتدا ضرورت دارد که اطلاعات هر یک از معیارها تهیه گردد. برای معیار مجاورت با جاذبه‌های دریایی، ابتدا جاذبه‌هایی دریایی مهم بین جزایر شناسایی و در نرم افزار ARC GIS جانمایی شده و سپس لایه فاصله از این جاذبه‌ها تهیه گردید. برای تعیین مسيرهای بهینه ابتدا ضرورت دارد تا لایه هزینه و موانع معیار ایجاد شود. این لایه نیز در نرم افزار ایجاد شد. این لایه نشان می‌دهد که کدام پهنه از خلیج شرایط نامطلوبی برای گردشگری دریایی دارد. همین فرایند برای معیار مجاورت مسير با جزایر نیز اعمال شده و لایه فاصله از جزایر و لایه هزینه آن ایجاد گردید. برای تهیه نقشه میدان دید مسيرهای گردشگری، از ابزار Viewshed نرم افزار ARC GIS استفاده گردید. با استفاده نقاط ارتفاعی جزایر و میزان عمق و ارتفاع پهنه‌های دریا، محدوده دید برای پهنه‌های دریایی تعیین گردید. این محدوده، نمایانگر مناطقی است که از پهنه دریا قابل مشاهده توسط گردشگران می‌باشد. زمانیکه لایه هزینه محدوده دید، ساخته شد، در این صورت، لایه هزینه بیانگر نقاط کور گردشگران خواهد بود. برای معیار «فاصله از ذخیره‌گاه‌های دریایی»، ابتدا موقعیت این ذخیره گاه در پهنه دریاها به صورت تقریبی در نرم افزار ARC GIS جانمایی شد و سپس لایه فاصله از این ذخیره گاه‌ها و سپس لایه هزینه آن نیز ایجاد گردید. برای معیار «مناطق مخاطره آمیز» نیز موقعیت تقریبی این مناطق شناسایی و لایه فاصله و هزینه آن ایجاد گردید. در نهایت همه لایه‌های هزینه با یکدیگر ترکیب شده و لایه هزینه نهایی را ایجاد می‌کند. حال در این مرحله، باید مبداء و مقصد مسيرها گردشگری معین باشد تا نرم افزار ARC GIS با استفاده از ابزار Shortest path بهترین مسير گردشگری دریایی معین نماید. اما تعیین مبداء و مقصد مسيرهای به عوامل دیگری نیز بستگی دارد. مسيرهای گردشگری به صورت یک‌روزه و چند روزه تعریف می‌شود لذا طول مسيرهای گردشگری و فاصله بین جزایر و مسيرها حائز اهمیت می‌باشد. ضمن اینکه در تورهای

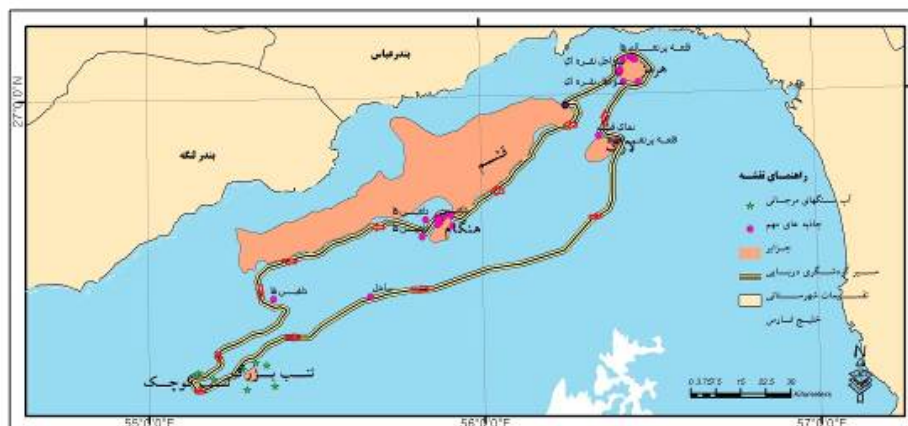
چند روزه که نیاز به اسکان شبانه و توقف در جزایر می‌باشد، بررسی شرایط اقتصادی و گردشگری جزیره‌ها ضروری می‌باشد.

با توجه به موارد گفته شده، مسیرهای مختلف گردشگری دریایی به صورت زیر تعیین شدند:

مسیرهای یک‌روزه

مسیر شماره ۱:

این مسیر یک‌روزه از جزیره قشم آغاز شده و سرانجام به خود جزیره قشم ختم می‌گردد. از آنجاییکه بخش جنوبی جزیره قشم، خود یک منطقه گردشگری محسوب می‌گردد و دارای جاذبه‌های مختلف گردشگری می‌باشد، لذا مسیر ابتدایی در امتداد این بخش می‌باشد. در طی این مسیر، برخی از جاذبه‌های جزیره قشم از جمله جزیره کوچک ناز قابل مشاهده گردشگران می‌باشد. نکته قابل توجه این مسیر علاوه بر داشتن جاذبه‌های مختلف، میدان دید بسیار بالای آن می‌باشد که تماشای جاذبه‌ها را آسان می‌نماید. پس از پیمودن یک مسیر ۶۰ کیلومتری با کشتی، این تور یک‌روزه مسیر خود را به سمت جزایر تنب بزرگ و تنب کوچک هدایت می‌کند. قبل از رسیدن به این جزایر، از برخی جاذبه‌های دریایی مسیر مثل مرجانهای زیبا و زیستگاه دلفین‌های دریایی بازدید به عمل می‌آید. وعده ناهار در جزیره تنب بزرگ صرف می‌گردد اما در ابتدا از جزیره تنب کوچک بازدید به عمل می‌آید. از آنجاییکه جزایر تنب بزرگ و تنب کوچک دارای آب‌سنگهای مرجانی متعدد در اطراف خود می‌باشند و برای تأمین مواد غذایی ساکنان و اکوسیستم دریاها اهمیت خاصی دارند، لذا جهت محافظت از این آب‌سنگها، مسیر گردشگری کمی از آب‌سنگهای مرجانی دور می‌باشد البته در فاصله‌ای که خود آب‌سنگها به عنوان جاذبه برای گردشگران قابل مشاهده باشد. پس از بازدید از این جزایر، ۱۲۰ کیلومتری از مسیر گردشگری تعیین شده تنها در پهنه دریا صورت می‌گیرد. در طول این مسیر برخی جاذبه‌های دریایی از جمله ناهمواری‌های دریایی و دلفین‌ها قابل مشاهده می‌باشد. معیار مهم در انتخاب این مسیر، قابلیت دید بالای برای گردشگران جهت تماشای پهنه دریاها می‌باشد. پس از پیمودن این مسیر، نهایت تور به جزیره لارک می‌رسد. به دلیل اینکه شرق جزیره از جاذبه‌های بیشتری مثل قلعه پرتغالی‌ها و ... برخوردار است، مسیر از شرق جزیره می‌گذرد. سپس به جزیره هرمز می‌رسد که تقریباً این جزیره را دور می‌زند و از جاذبه‌های مختلف دریایی این جزیره از داخل کشتی بازدید به عمل می‌آید و سرانجام با رسیدن به اسکله جزیره قشم، مسیر گردشگری دریایی تعیین شده، به پایان می‌رسد. طول تقریبی این مسیر، حدود ۴۲۵ کیلومتر می‌باشد که در مدت زمان ۱۲ ساعت طی می‌شود.

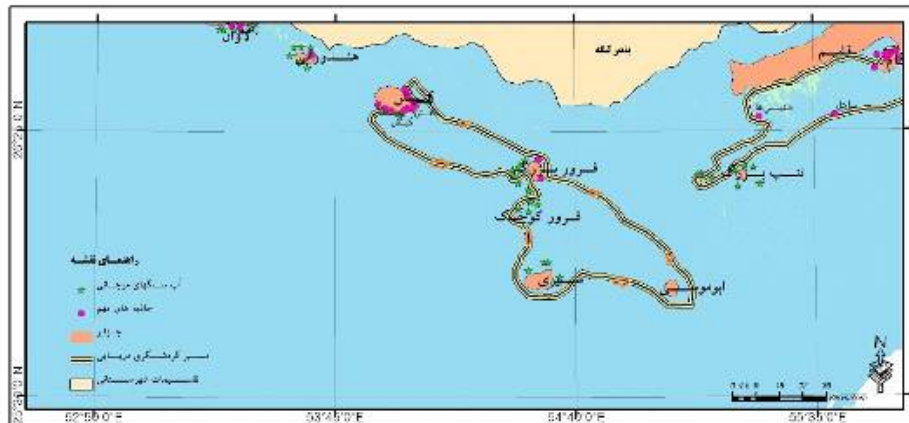

شکل شماره ۲: مسیر شماره ۱ یکروزه گردشگری

مسیر شماره ۲:

این مسیر از اسکله جزیره کیش آغاز و به همان جزیره ختم می‌گردد. کیش به علت داشتن قدرت اقتصادی و پذیرش بالای گردشگران، به عنوان مبداء و مقصد این مسیر انتخاب شده است. این مسیر از شرق جزیره کیش می‌شود و در ابتدا بخش شرقی و جنوبی را طی می‌کند. در این مسیر، جاذبه‌های مختلف این جزیره از کشتی تقریباً قابل مشاهده می‌باشند. پس از طی مسافت تقریباً ۲۵ کیلومتری، از جنوب جزیره کیش وارد پهنه دریا شده و از مسیری عبور می‌کند که بیشترین میدان دید را دارا می‌باشد. پس از طی ۶۵ کیلومتر مسیر دریایی به دو جزیره فارور بزرگ و کوچک می‌رسد. این دو جزیره تقریباً غیر مسکونی می‌باشند اما از منظر زیست محیطی حائز اهمیت بوده و در واقع به عنوان مناطق محافظت شده در نظر گرفته می‌شود. ادامه مسیر به سمت جزیره فارور بزرگ می‌باشد. این جزایر به دلیل داشتن آب‌سنگ‌های مرجانی متعدد از اهمیت حفاظتی خاصی برخوردار هستند لذا مسیر تعیین شده از این آب‌سنگها کمی فاصله دارد. برای مدت کوتاهی از جزیره فارور کوچک بازدید به عمل می‌آید. سپس به سوی دو جزیره جنوبی یعنی ابوموسی و سیری حرکت می‌کند. این دو جزیره امکانات کافی برای تبدیل به مقصد گردشگری ندارند ضمن اینکه جاذبه گردشگری کمتری دارند لذا تنها به صرت گذری از طریق کشتی مورد بازدید قرار می‌گیرند. سپس مجدداً مسیر به سمت جزیره فارور بزرگ حرکت می‌کند و از جاذبه‌های شرق جزیره بازدید می‌شود. در این بخش امکانات غواصی و قایقرانی وجود دارد. باقیمانده مسیر بیشتر حالت بازگشت دارد و با توجه به میدان دید مناسب مسیر و فرارسیدن غروب آفتاب، تماشای پهنه بیکران دریا، برای گردشگران بسیار مطلوب خواهد بود. در نهایت با رسیدن به کیش، این مسیر

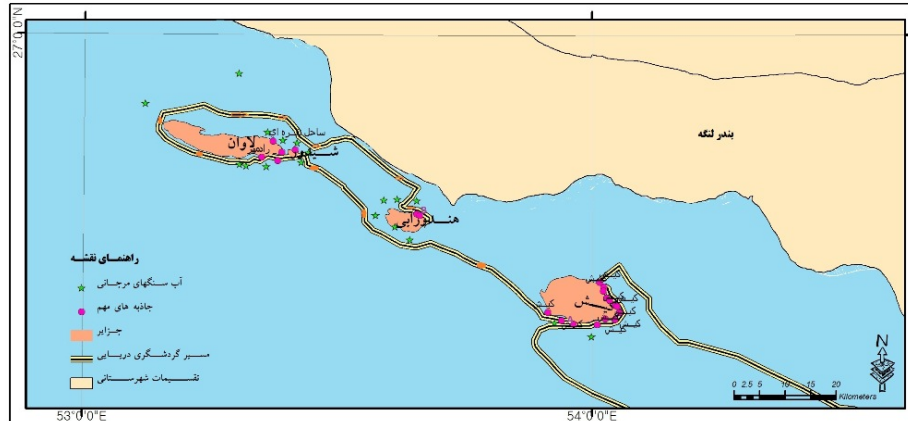
گردشگری دریایی به پایان می‌رسد. طول تقریبی این مسیر، ۳۷۰ کیلومتر می‌باشد که انتظار می‌رود در مدت زمان ۱۰ ساعت طی شود.

شکل شماره ۳: مسیر گردشگری دریایی شماره ۲ یک‌روزه

مسیر شماره ۳:

این مسیر بر خلاف دو مسیر قبلی، مبداء و مقصد متفاوت دارد. مبداء این مسیر جزیره کیش و مقصد آن جزیره هندورابی می‌باشد. از جنوب جزیره کیش مسیر آغاز می‌گردد و در طی این مسیر که در امتداد سواحل جنوبی جزیره کیش می‌باشد، جاذبه این جزیره قابل مشاهده از دور می‌باشد. پس از طی ۱۵ کیلومتر به سمت هندورابی حرکت می‌کند. جزیره هندورابی دارای آب‌سنگ‌های مرجانی می‌باشد. مسیر تعیین در فاصله خاصی از این پدیده‌ها تعیین شد اند لذا جزیره هندورابی به صورت جزئی مشاهده می‌گردد. سپس به سمت جزیره شیدور حرکت می‌کند. این جزیره، غیرمسکونی بوده و با داشتن پرستوها و لاک‌پشت‌های دریایی از مناطق گردشگری و البته محافظت شده محسوب می‌گردد. با کسب مجوز قانونی پیش از اسفر، بازدید از این جزیره صورت می‌گیرد و سپس به سمت جزیره لاوان حرکت می‌کند. ابتدا از جاذبه‌های شرق این جزیره مانند سواحل زیبای صخره‌ای بازدید می‌شود و سپس با دور زدن این جزیره، به سمت جزیره هندورابی حرکت می‌کند. در طول این مسیر، برخی از مناطق شهرستان بندرلنگه قابل مشاهده می‌باشد که علت اصلی آن میدان دید بالای آن می‌باشد. در نهایت این مسیر با رسیدن به جزیره هندورابی، به پایان می‌رسد. این مسیر تعیین شده کوتاهتر از مسیرهای قبلی می‌باشد که یکی از علل آن وجود اسکله در جزیره هندورابی می‌باشد که زمینه را برای انتخاب به عنوان مقصد گردشگری فراهم می‌کند. این مسیر تقریباً ۱۷۰ کیلومتر طول دارد که در مدت ۵ ساعت قابل پیمایش می‌باشد.

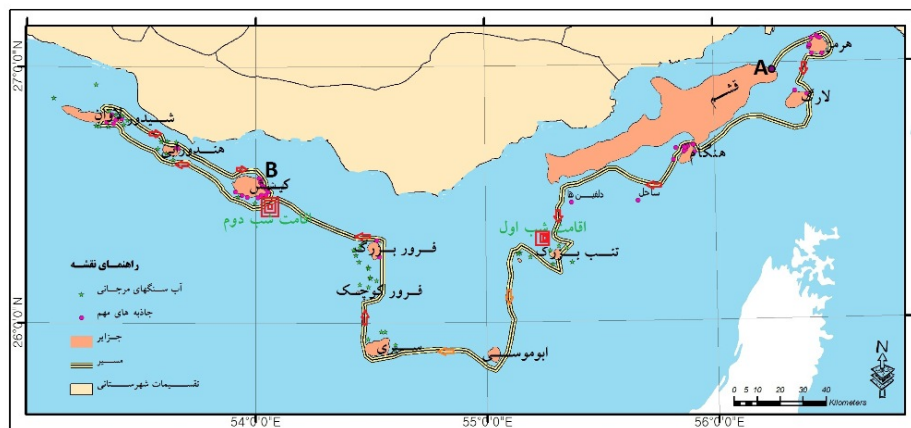
شکل شماره ۴: مسیر گردشگری دریایی شماره ۳ یک‌روزه

مسیرهای سه‌روزه:

مسیرهای سه‌روزه با هدف افزایش فرصت گردشگران برای بازدید از جاذبه‌های مختلف دریایی صورت می‌گیرد. مسیری که برای مدت سه روز در نظر گرفته شده است، مسیری تقریباً ۷۰۰ کیلومتری می‌باشد که در این مسیر علاوه بر تماشای جاذبه‌های مختلف دریایی، از کلیه جزایر به صورت کلی‌ی جزئی بازدید خواهد شد.

مبدأ این مسیر سه‌روزه، جزیره قشم می‌باشد. مسیر از شرق جزیره قشم آغاز خواهد شد و به سمت جزیره هرمز امتداد خواهد داشت. شرق جزیره هرمز از جاذبه‌های مختلف برخوردار است. پس از طی این مسیر به سمت جنوب به جزیره لارک می‌رسد. جاذبه‌های جزیره لارک نیز همانند جزیره هرمز در شرق آن متمرکز شده است. پس از آن مطابق با مسیر میدان دید بالا، به سمت جزیره هنگام حرکت می‌کند. قبل از رسیدن به این جزیره، در امتداد ساحل جنوبی جزیره قشم، جاذبه‌های آن می‌تواند قابل مشاهده باشد. بیشتر جاذبه‌های جزیره هنگام، در شمال آن متمرکز شده است. پس از بازدید از آنها در پهنه دریا از جاذبه‌های دریایی مثل دلفین‌ها بازدید خواهد شد و شب هنگام کشتی به تنب بزرگ می‌رسد. اقامت شبانه در این جزیره خواهد بود. اگرچه ممکن است که امکانات کافی اقامتی موجود نباشد اما شرایط فرهنگی مردم و معماری خانه‌ها خود می‌تواند بخشی از گردشگری سفر باشد. در آغاز روز دوم، سفر به تنب کوچک آغاز می‌گردد. در این بخش به حفاظت از آب سنگهای مرجانی باید توجه ویژه‌ای صورت گیرد. سپس مسیر به سمت جنوب و جزایر ابوموسی و سیری هدایت شده و پس از بازدید مختصر از جزیره سیری و توقف مختصر، به سمت مناطق محافظت شده فارور بزرگ و کوچک حرکت می‌کند. در اینجا نیز مرجانها صرف از نظر جاذبه باید مسیر به دور آنها باشد تا آسیب جدی به آنها وارد نگردد. مسیر ۲۰ کیلومتری به

سمت کیش آغاز می‌گردد و شب هنگام وارد کیش می‌گردد. اقامت شبانه در یکی از هتل‌های کیش خواهد بود. در آغاز روز سوم جاذبه جنوب جزیره مورد بازدید قرار می‌گیرند و سپس حرکت به سمت جزیره هندورابی آغاز می‌گردد و پس از آن جزایر شیدور و لاوان در مسیر گردشگری قرار می‌گیرند. پس از توقفی در جزیره لاوان، در نهایت مسیر به سمت جزیره کیش حرکت می‌کند و در نزدیکی‌های شب به جزیره کیش رسیده و مسیر سه‌روزه گردشگری دریایی به اتمام می‌رسد.

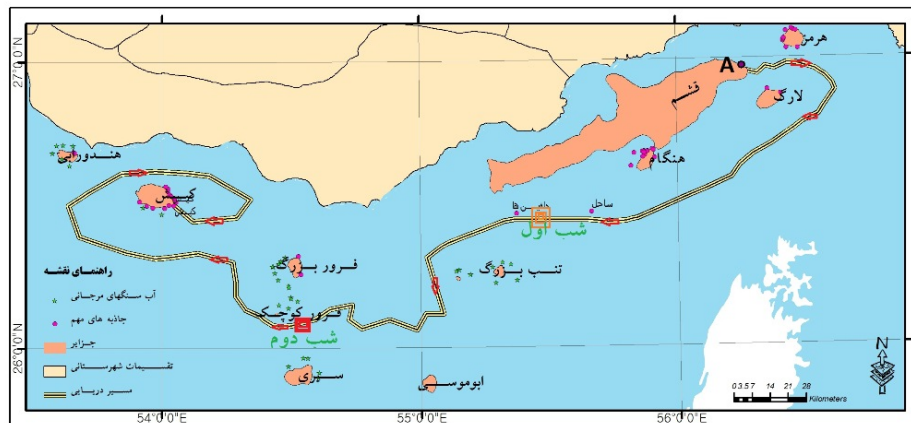

شکل شماره ۵: مسیر گردشگری دریایی سه‌روزه

مسیر سه‌روزه در داخل دریا:

گردشگری دریایی عموماً به گردشگری در پهنه‌های دریا خلاصه می‌گردد که از جاذبه‌های دریایی بازدید می‌گردد. بنابراین تماشای پهنه‌های دریا و جاذبه‌های آن بعضاً از خود جزایر و مکانهای اقامتی برای گردشگران جذابتر خواهد بود. بنابراین یک مسیر گردشگری دریایی نیز برای مسیر در پهنه دریا تعیین شده است. در تعیین این مسیر، دو عامل میدان دید و جاذبه‌های دریایی نقش اصلی را ایفا می‌کردند. میدان دید بالا اجازه تماشای پهنه بیکران و زیبای دریا را به گردشگران می‌دهد که این مسئله در رضایت گردشگران نقش مهمی ایفا می‌کند. از طرفی خود جاذبه‌های دریایی نیز نقش مؤثری دارد. این مسیر ابتدا از جزیره قشم آغاز می‌گردد. و پس از گذر از آبهای بین جزیره هرمز و لارک، در مسیر دریایی به طول ۱۱۳ کیلومتر حرکت می‌کند که این مسیر از قابلیت دید بسیار بالایی برخوردار است. شب هنگام کشتی به محلی می‌رسد که دلفین‌ها در آنجا اجتماع می‌کنند. اقامت در داخل دریا و در داخل کشتی صورت می‌گیرد. روز بعد مسیر ادامه پیدا می‌کند و در آبهای خلیج فارس بین سه جزیره تنب بزرگ و کوچک و ابوموسی و همچنین سیری حرکت می‌کند. پس از طی مسیرهای ۱۰۰ کیلومتری که از دید بالایی برخوردار است سرانجام در حوالی جزایر فارو بزرگ و کوچک توقف می‌کند تا شب هنگام در این بخش سپری گردد. روز سوم

حرکت کشتی از پهله دریا آغاز شده و مسیر ۱۱۲ کیلومتری را طی می‌کند. در این مسیر آب سنگهای مرجانی به خوبی قابل مشاهده می‌باشد. در نهایت با رسیدن به غرب جزیره کیش، این مسیر دریایی به پایان می‌رسد.

شکل شماره ۶: مسیر گردشگری سه‌روزه داخل دریا

نتیجه‌گیری

این تحقیق به دنبال معرفی گردشگری دریایی و نقش آن در توسعه اقتصادی و اجتماعی جزایر خلیج فارس بود و در این بین تعیین مسیرهای گردشگری برای شناسایی مناطق بهینه گردشگری دریایی جهت استفاده بهینه از منابع گردشگری دریایی، به عنوان یک ابزار توسعه گردشگری مورد استفاده قرار گرفت. هدف این بود که مسیرهای گردشگری بر حسب شرایط زمانی و مکانی تعیین گردد. اولین نکته در یک مسیر گردشگری دریایی داشتن یک اسکله و اقامتگاه می‌باشد. برای اینکه یک جزیره به عنوان مبداء یا مقصد مسیرها تعیین گردد، نیاز به داشتن اسکله و اقامتگاه می‌باشد. در بین جزایر تنها جزایری مانند کیش، قشم، هرمز، هنگام و هندورابی از شرایط مناسبی به عنوان یک اسکله تفریحی و اقامتی برخوردار هستند. با این حال در مسیرهای تعیین شده، تنها جزایر کیش، قشم و هندورابی به عنوان مبداء و مقصد مسیرها تعیین گردیدند. از طرفی نتایج نشان می‌دهد که بیشتر جاذبه‌های دریایی خلیج فارس حداقل در محدوده مورد مطالعه بیشتر در کنار جزایر قرار دارند و جاذبه‌های دریایی بیشتر شامل اجتماع دلفین‌ها یا ناهمواری‌های ساحلی و مرجانها می‌باشد. به همین خاطر مسیرهای گردشگری دریایی بیشتر در امتداد جزایر قرار داشتند. اما نکته مهم در گردشگری دریایی خلیج فارس، داشتن آبهای گرم و مرجانها و گونه‌های گیاهی کمیاب در این خلیج می‌باشد که موجب توسعه گردشگری دریایی منطقه شده است. همین مسئله باعث شده است تا امکان ایجاد مسیرهای گردشگری دریایی در پهله دریاها حتی برای چند روز هم

فراهم گردد. مسیرهای تعیین شده که بر اساس شاخص‌های گردشگری دریایی طراحی شده است باعث شده است تا گردشگران در سفرهای دریایی خود در زمان و هزینه صرفه جویی نمایند. برای مثال در مسیرهای یک‌روزه سعی شده تا با شناسایی جاذبه‌های دریایی، بیشتر مسیرها را به سمت جاذبه‌ها محرف نمایند. از طرفی با شناسایی میدان دید پهنه دریاها، امکان تماشای بسیاری از جاذبه‌ها برای گردشگران فراهم گردید. بسیاری از جاذبه‌های گردشگری دریایی نیاز به تماشا از داخل کشتی می‌باشند. از طرفی تماشای پهنه دریا نیز بخشی از این جاذبه‌ها به شمار می‌رود. در این صورت چنانچه گردشگران در منطقه‌ای از دریا باشند که دید و میدان دید بالایی داشته باشند، قطعاً برای آنان مفیدتر خواهد بود. لذا با شناسایی منطق با قابلیت دید بالا، حتی الامکان مسیرها در این نواحی تعیین گردید. به این ترتیب مسیرهای دریایی دور از سواحل و جزایر، در امتداد این پهنه‌های با قابلیت دید بالا و با جاذبه‌های دریایی مختلف، تعیین گردید. این نوع مسیرها در مناطق مانند نواحی بین جزایر تنب لبرگ و کوچک تا کیش کاربرد بیشتری داشت. در تعیین مسیرهای گردشگری دریایی همچنین زمان بین مسیرها و سرعت حرکت کشتی گردشگری و سایر فاکتورها در نظر گرفته شد و در کنار آنها به موضوع حفاظت از منابع گردشگری دریایی بها داده شد. در واقع هدف این بود که مسیری طراحی گردد که کمترین آسیب را متوجه محیط زیست منطقه بکند به همین خاطر آب سنگهای مرجانی علیرغم داشتن جاذبه خاص، به عنوان حریم مسیرهای گردشگری تلقی می‌شدند و حتی الامکان سعی بر این بود تا مسیرها از این نقاط دور باشد. در پایان باید اشاره کرد مسئولان برنامه‌ریزی گردشگری استان هرمزگان و سازمان‌های منطقه آزاد کیش و قشم باید زمینه‌های لازم برای ایجاد تورهای گردشگری با مسیرهای استاندارد را فراهم نمایند. امروزه در منطقه خلیج فارس، فرهنگ گردشگری دریایی چندان جا افتاده نیست. با این حال افزایش تعداد گردشگران با زمینه‌های فرهنگی و اقتصادی متفاوت و همچنین افزایش آگاهی عمومی و از طرف دیگر مشکلات اقتصادی ساکنان بومی برخی از جزایر، همگی منجر شده است تا گردشگری به عنوان یکی از منابع مهم اقتصادی منطقه محسوب گردد و طبیعتاً دریا که سرمایه اصلی این مناطق می‌باشد می‌تواند مورد توجه مردم باشد. ساکنان بومی باید در روند برنامه‌ریزی‌های گردشگری به ویژه گردشگری دریایی مشارکت داشته باشند. نتایج نشان می‌دهد که بیشتر جزایر خلیج فارس به دلیل نداشتن پشتوانه اقتصادی و امکانات و تأسیسات گردشگری، نقش چندان فعالی در گردشگری دریایی ندارند. از طرفی نداشتن یک متولی برای گردشگری دریایی نیز یکی دیگر از مشکلات این فعالیت در کشور محسوب می‌گردد. چنانچه سرمایه‌گذاری‌های لازم بر روی این بخش صورت گیرد، زمینه را برای شکوفایی پتانسیل‌های گردشگری دریایی فراهم خواهد نمود. آموزش شنا، تأمین شناور و ایجاد اسکله، تهیه نقشه

مسیرهای دریایی، معرفی تنوع زیستی دریاها و منافع آن برای جامعه بومی، ایجاد موزه‌های دریایی، برگزاری جشنواره‌های گردشگری دریایی و غیره از راهکارهای عملی برای توسعه گردشگری دریایی در منطقه می‌باشد. در مجموع باید گفت که مجموعه سیستم گردشگری (دولت و مسئولان مربوطه، موسسات و آژانس‌ها و موسسات گردشگری، گردشگران، جامعه بومی) ضروری دارد که همگی در در تعیین مبداء و مقصد مسیرها، امتداد مسیرها و زمان آن دخالت داشته باشند. طبیعتاً چنانچه مسیرهای تعیین شده مورد توجه قرار بگیرد، می‌تواند در کنار جذب گردشگران و معرفی گردشگری دریایی، موجبات حفاظت از منابع دریایی شده و در یک کلام گردشگری دریایی پایدار را ایجاد خواهد کرد.

منابع

- احمدیان، مجید؛ مدنی، شیما؛ خلیلی عراقی، منصور و رهبر فرهاد (۱۳۸۹)؛ برآورد ارزش اقتصادی آب سنگهای مرجانی جزیره کیش با توجه استفاده تفریحی از آنها و بهره گیری از روش تمایل به پرداخت آنها؛ اقیانوس شناسی، سال اول، شماره ۴، صص ۳۷-۴۸
- احساندار، نرگس؛ (۱۳۹۰)؛ نقشه راه توسعه دریایی؛ ماهنامه پیام دریا؛ شماره ۲۱۱
- اروجی، حسن؛ زیاری، کرامت الله؛ علیزاده، محمد و محمدیان، زهرا (۱۳۹۱)؛ بررسی و ارزیابی میدان دید گردشگری ژئومورفوسایتهای ژئوپارک جزیره قشم با استفاده از تحلیل view shed در نرم افزار ARC GIS و فرایند تحلیل سلسله مراتبی (AHP)؛ مجموعه مقالات هشتمین همایش ملی خلیج فارس
- اروجی حسن، قرخلو مهدی، علیزاده محمد (۱۳۹۰)؛ حفاظت از گونه‌های جانوری جزیره شیدور، گامی در توسعه گردشگری پایدار؛ مجموعه مقالات هفتمین همایش ملی خلیج فارس
- اسدنیا، میترا (۱۳۸۹)، سهم ما از توریسم دریایی؛ نشریه به هنگام، شماره ۶، صص ۵۰-۵۳
- پوراحمد احمد؛ میرزایی قلعه فرزاد، اروجی حسن، علیزاده محمد (۱۳۹۱)؛ بررسی و تعیین ظرفیت تحمل گردشگری در جزیره قشم به منظور توسعه پایدار گردشگری؛ مجموعه مقالات هشتمین همایش ملی خلیج فارس
- سلطانی‌پور محمدمامین (۱۳۸۵)؛ معرفی فلور، شکل زیستی و پراکنش جغرافیایی گیاهان جزیره هرمز؛ مجله رستنیها، جلد ۷ (۱)، صص ۱۹-۳۲
- سپاسی یگانه؛ دانه کار افشین؛ علیزاده افشین؛ درویش صفت علی اصغر، شریفی پور رزیتا؛ (۱۳۸۹)؛ طرح ریزی محیط زیستی جزیره هنگام برای حفاظت و گردشگری با ارزیابی چند معیار مکانی (SMCE)؛ نشریه محیط زیست طبیعی، مجله منابع طبیعی ایران، دوره ۶۳، شماره ۲، صص ۱۵۹-۱۷۲
- شمس‌آرا، حسنا (۱۳۹۰)؛ موانع سرمایه‌گذاری در بخش گردشگری دریایی؛ ماهنامه پیام دریا، شماره ۲۰۲
- وب سایت قشم آنلاین
- Brander, L. Van Beukering, P. Cesar, H. (2007); **The recreational value of coral reefs: A meta-analysis**; ecological economics 63 209-218
- CHEN Juan; (2003); Sustainable Development Study on Marine Tourism Resource in China; coastal engineering, 1
- Davis, D. Banks, S. Birtles, A. Valentine, P. Cuthill, M. (1997). **Whale sharks in Ningaloo Marine Park: managing tourism in an Australian**

marine protected area; Tourism Management, Volume 18, Issue 5, August 1997, Pages 259-271

– Fabinyi, M. (2008). **Dive tourism, fishing and marine protected areas in the Calamianes Islands, Philippines**; Marine Policy, Volume 32, Issue 6, November 2008, Pages 898-9

– Hasselström, L. (2008). **Tourism and recreation industries in the Baltic Sea area**; Swedish environmental protection agency

– Hilmi, N. Alain Safa, Reynaud, S. Allemand, D. (2012). **Coral Reefs and Tourism in Egypt's Red Sea**; Topics in Middle Eastern and African Economies; Vol. 14, September 2012